

JORDÁNSKÁ MONARCHIE VE STÍNU BRITSKÉHO IMPÉRIA: ÉRA KRÁLE 'ABDALLĀHA I.

JORDANIAN MONARCHY IN THE SHADOW OF BRITISH EMPIRE: RULE OF 'ABDALLĀH I.

*Eduard Gombár*¹

V době osmanské vlády byla většina území dnešního Jordánska součástí Syrské provincie. Po první světové válce správu převzalo Syrské hāšimovské království v čele s králem Fajšalem I. Po konferenci v San Remu v dubnu 1920 se toto území stalo součástí britského mandátu nad Palestinou. V souladu s Káhírkou konferencí z března 1921 byl vytvořen Zajordánský emirát v čele s Fajšalovým bratrem 'Abdallāhem z dynastie Hāšimovců. Britská kontrola byla zaručena Arabskou legií zřízenou v říjnu 1923 a spojeneckou smlouvou z února 1928. Emír 'Abdallāh se aktivně zapojil do blízkovýchodní politiky projektem Velké Sýrie, intervencí Arabské legie v rámci britsko-irácké války a syrsko-libanonského tažení v roce 1941. Spojenecká smlouva s Velkou Británií z března 1946 umožnila přeměnu Zajordánska v nezávislé království vyhlášené v květnu 1946. Během první arabsko-izraelské války v roce 1948 Arabská legie společně s dalšími arabskými armádami vstoupila na území Palestiny a zúčastnila se bojových operací. Král 'Abdallāh v dubnu 1950 anektoval Západní břeh řeky Jordán a východní Jeruzalém a vyhlásil vznik Jordánského hāšimovského království.

---

¹ Prof. PhDr. Eduard Gombár, CSc., Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav Blízkého východu a Afriky, Praha 1, Celetná 20, eduard.gombar@ff.cuni.cz

Autor je historik Blízkého východu a mezinárodních vztahů, arabista, islamolog a diplomat. Absolvoval studium dějin-filozofie-arabštiny na filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde je od roku 1977 akademickým pracovníkem, v letech 2004–14 byl ředitelem Ústavu Blízkého východu a Afriky. Od roku 2016 působí též na Vysoké škole mezinárodních a veřejných vztahů v Praze. Publikoval monografie *Revolučně demokratické strany na Blízkém východě* (1986), *Úvod do dějin islámských zemí* (1994), *Moderní dějiny islámských zemí* (1999), *Dramatický půlměsíc* (2001), *Kmeny a klany v arabské politice* (2004) *Kmeny a klany v arabském Maghribu* (2007), *Dějiny Egypta* (2009), *Dějiny Iráku* (2013) a *Dějiny Libye* (2015), připravuje *Dějiny Sýrie, Libanonu a Jordánska*.

Éra krále ʿAbdallāha I. skončila v červenci 1951 jeho zavražděním palestinským radikálem před mešitou al-Aqṣā v Jeruzalémě.²

Klíčová slova: britský mandát nad Palestinou, Zajordánsko, Abdalláh I., Arabská legie, Projekt Velké Sýrie, arabsko-izraelská válka 1948, Jeruzalém, Jordánské hášimovské království

Under the Ottoman rule, most of Jordan was part of Syrian province. After the World War I, it belonged to Hashemite Kingdom of Syria, declared by Faiṣal I. Following San Remo conference in April 1920, it became part of British Mandate for Palestine. According to Cairo conference of March 1921, Emirate of Transjordan was created with Faiṣal's brother ʿAbdullāh from Hashemite dynasty. British control was secured by Arab Legion established in October 1923 and by Agreement of February 1928. Emir ʿAbdullāh was actively involved into the Middle Eastern politics by Greater Syria Project, intervention of Arab Legion in Anglo-Iraqi War and in Syria-Lebanon Campaign in 1941. Treaty of Alliance of March 1946 enabled transformation of Transjordan into independent kingdom in May 1946. During the first Arab-Israeli War 1948 Arab Legion invaded Palestine together with other Arab states. Following the war, king Abdullah annexed the West Bank of Jordan with eastern Jerusalem in April 1950 and Hashemite Kingdom of Jordan was declared. Era of King ʿAbdullāh I was closed by his assassination at the Al-Aqṣā Mosque in July 1951 by a Palestinian militant.

Key words: British Mandate for Palestine, Transjordan, Abdullah I of Jordan, Arab Legion, Greater Syria Project, Arab-Israeli War 1948, Jerusalem, Hashemite Kingdom of Jordan

JEL: F51, Y80

1 ÚVOD

První světová válka na Blízkém východě přivodila zásadní a trvalé geopolitické změny v této oblasti (Gombár 1999, s. 371–396). Definitivní zánik Osmanské říše znamenal ukončení „Východní otázky“ a nástup versailleského systému mezinárodních vztahů, v němž hrály dominantní roli Britské impérium a Francie. V důsledku dohod vítězných velmocí byly arabské provincie Osmanské říše zařazeny do systému mandátů, přičemž Velká Británie získala mandát nad Palestinou a nad Irákem, zatímco Francie dostala mandát nad Sýrií a Libanonem. Spolupráce mekkánského rodu Hášimovců s Brity, která vyvrcholila arabským povstáním v červnu 1916, se stala základem pro formování nových hášimovských monarchií – Iráku v čele s králem Fajšalem I. a Jordánska v čele s králem ʿAbdallāhem I.

2 ÚZEMÍ VÝCHODNĚ OD ŘEKY JORDÁN PO PRVNÍ SVETOVÉ VÁLCE

Poušť a stepi východně od řeky Jordán obývalo v roce 1922 celkem 225 380 obyvatel, z nich bylo 203 000 muslimských Arabů, 15 000 křesťanských Arabů

---

² Studie byla vypracována v rámci grantového projektu Univerzity Karlovy Progres 7: *Místa střetávání: Strategické regiony mezi Evropou, Severní Afrikou a Asií.*

a 12 000 Čerkesů. Z celkového obyvatelstva bylo 122 430 usedlých a 102 950 polokočovných a kočovných (Wilson 1987, s. 56). Města byla malá: největší byl as-Salt (20 000), následovaly ar-Ramthā (4500), al-Karak (3000) a ʿAmmān (2400) s čerkeskými usedlíky z kmene aš-Šābsūgh (rus. *Šapsugi*). Na sklonku osmanské vlády bylo území součástí Syrské provincie (*Vilâyet-i Suriye*), jejímž hlavním městem byl Damašek (*Dimašq*), jako administrativní jednotky *sandžaq* ʿAdžlūn a *mutasarriḫija* al-Karak. Jižní hranici tvořilo pouštní město Maʿān. Přístav ʿAqaba byl od roku 1892 součástí Hidžázské provincie (*Vilâyet-i Hicaz*) v *sandžaqu* Medína. *Kaza* al-Balqāʿ, původně patřící k *sandžaqu* Nābulus, byla roku 1905 podřízena al-Karaku. V osmanském parlamentu zasedal jediný poslanec z této oblasti, a to za al-Karak.

Arabské kmeny obývaly oblast dnešního Jordánska již od starověku. Známostou lokalitu Petra v polovině 4. století př. n. l. ovládli Nabatejci a vládli zde až do roku 106, kdy toto území bylo začleněno do římské provincie *Arabia Petrea*. V 6. století se na území dnešního Jordánska rozprostíral křesťanský stát Ghassānovců, jehož král byl vládcem "*všech římských Arabů*". Další vlny arabských kmenů přicházely s islámskou expanzí v 7. století a migrace pokračovala po celý středověk. V 18. století migrovaly ze střední Arábie kmeny vytlačované wahhábovskou expanzí. K posledním velkým migracím arabských kmenů docházelo v souvislosti se saúdským výbojem v Hidžázu v letech 1924–1925. Mnohé hidžázské kmeny či jejich části se po stanovení jordánsko-saúdských hranic usadily v Zajordánsku.

Arabské kmeny v Jordánsku se hlásí k sunnitskému islámu. Po první světové válce bylo v Zajordánsku 11 uznávaných kočovných kmenů (Abu Nowar 1989, s. 26–29; Wilson 1987, s. 57–58). Nejdůležitějším jordánským "jihoarabským" starobyklým kočovným kmenovým svazem byl Banū Šachr, jenž odvozuje svůj původ od staroarabského kmene Ṭajjʿ. Jeho původní sídla byla v Hidžázu, ovládal poutnickou cestu do Damašku, v 18. století migroval na sever do Jordánska a později do oblasti Ghazzy. Děлил se na tři kmeny: Ṭūqa, Kaʿābina a Chudajr. Po první světové válce měl 5500 stanů, což představovalo asi 27 000 jedinců. Jeho příslušníci chovali velbloudy a ovce, v zimě kočovali až do údolí Wādī as-Sirḫān. Prominentním vládnoucím rodem byl Ibn Fājiz. Od 80. let 19. století někteří náčelníci, jako například Šajch Saṭṭām bin Fājiz, projevíli zájem o zemědělství, přestože zbytek kmene nadále kočoval. V době britského mandátu se negramotný Míthāq bin Fājiz stal největším vlastníkem půdy v Zajordánsku. Dalším významným náčelníkem byl Šajch Ḥadītha Churajša.

V minulosti velmi významný kočovný kmenový svaz Sirḫān odvozuje svůj původ od "jihoarabských" Kalbovců a legendárního Qaḥṭāna. V 16. století patřil k největším kmenovým svazům v oblasti Ḥawránu a stál v čele aliance (*ḥilf*) zvané *Ahl aš-Šamāl* ("Lidé severu"). Příslušníci starobylého "severoarabského" kočovného kmene Banú Chālīd odvozují svůj původ od kmene Qurajš a klanu Banī Machzūm, své jméno mají od slavného vojevůdce Chālīda bin Walīda. Byli známi jako mírumilovný

kmen, chovající ovce i velbloudy. Jsou rozšířeni v Sýrii, Iráku i v Saúdské Arábii na pobřeží Zálivu. "Severoarabský" kmen 'Īsā kočoval na severozápadě Jordánska. Kmen Salīṭ sídlí jižně od 'Ammānu. Kmen Rašājida kočoval mezi al-Karakem a jižním Jordánskem. Kmen Ḥadžājā, sídlící ve středním Jordánsku, bývá považován za odnož "jihoarabského" kmenového svazu Šammar. Kmen Mannā'in sídlí ve středním Jordánsku. Významný a velký kočovný "severoarabský" kmenový svaz al-Ḥuwajtāt odvozuje svůj původ od ḥusajnovské větve potomků 'Alīho bin Abú Ṭālib. Byli to pastevci chovající ovce a kozy, kočovali v oblasti kolem hidžázkého přístavu 'Aqaba. Silnější polovina kmene přešla k wahhábismu. Druhá slabší polovina s kmenem al-Ḥuwajtāt bin Džāzī zůstala v Zajordánsku. V čele stál Šajch Ḥamīd bin Džāzī. Kmen Nadžadāt kočoval v jižním Jordánsku a částečně v Palestině. Někdy bývá považován za součást kmenového svazu al-Ḥuwajtāt, v jehož sousedství žije. V jeho čele stál Šajch Muhammad 'Abd al-Ḥuwajfī. Na pomezí Sýrie, Iráku a Saúdské Arábie kočoval mohutný velbloudářský kmen Ruwāla (Ruwajla), jehož část po první světové válce zůstala také v Jordánsku. V čele kmene stála rodina Ša'lān, kmenoví náčelníci se nezdávka honosili titulem *emír* nebo *paša*. K prominentním zajordánským osobnostem ve 20. letech patřil Ghālib Ša'lān, jenž působil jako vojenský poradce a velitel (Gombár 2004, s. 133–137; Wā'ilī 2003; Rawābida 2010).

Polokočovníci tvořili řadu kmenů, sídlících v severozápadním a středním Jordánsku. Nejdůležitějším polokočovným "severoarabským" kmenem z Qajsovců byl 'Adwān. Původně sídlil v Nadždu, stěhoval se nejen do oblasti Sýrie, ale migroval i do Alžírsku. V roce 1858 v bitvě u Charūby poblíž Džanīnu zvítězili jako představitelé Qajsovců nad palestinskými kalbovskými klany Tūqān a Šuqūr, což ukončilo dávné zápasy mezi Qajsovcí a Kalbovci. Koncem 19. století však kmen ztratil svou váhu ve prospěch "jihoarabského" kmene Banū Šachr. Kmen 'Adwān byl v roce 1923 hlavním odpůrcem ḥāšimovského emíra 'Abdallāha. Rozpory mezi Banū Šachr a kmenem 'Adwān trvaly po celé 20. století, ostatní kmene stály na té či oné straně. Významným kmenovým náčelníkem byl Šajch Sulṭān al-'Adwān. Důležitým a velkým jordánským polokočovným kmenem je Banū Ḥasan. Byl spojencem kmene 'Adwān proti kočovníkům z kmenového svazu Banū Šachr. Polokočovný kmen 'Abbād sídlí na severu Jordánska, dělil se na 14 klanů různého genealogického původu a byl významný před příchodem kmene 'Adwān. Kmen 'Abbād se stal spojencem kmenového svazu Banū Šachr v zápase s 'Adwānovci. Velký "jihoarabský" polokočovný kmen 'Adžārīma pochází z Nadždu a Hidžázu. Jméno získali od Nawafala 'Adžramīho, který je přivedl do oblasti al-Balqā'. Kmen Lawzījīn žije v severním Jordánsku. Kmen Ḥadīd sídlí v oblasti al-Balqā', kam se jeho děd Fajād bin Raslān přistěhoval ze Sýrie počátkem 18. století. Kmen Banū Ḥamīda má svá sídla v oblasti al-Karaku.

Z usedlých kmenů je nejznámějším a největším kmen al-Madžālī v oblasti al-Karaku. Pochází z palestinského města Chalīl (Hebron), genealogicky je spojen se “severoarabským” kočovným kmenovým svazem al-Ḥuwajjtāt a přes ḥusajnovskou větev ‘Alīho rodiny se starobylým kmenem Qurajš. Jeho příslušníci tedy byli *sajjidové* a patřili do syrsko-osmanské kategorie lokální elity “notáblů” (*a’jān*). Kmen se dělí do dvou hlavních větví: Madžālī al-Jūsuf a Madžālī as-Sulajmān.³ Tradičním rivalem kmene al-Madžālī v oblasti al-Karaku byl klan aṭ-Ṭarāwina. V Irbidu byl privilegovaným klanem at-Tall (nazvaný podle “pahorku” v ‘Ammānu), jenž byl součástí “severoarabského” kmene az-Zajādina (Banú Zajdān). Kmen se hlásil k ḥasanovské linii potomků Proroka Muḥammada (*šarīfové*) přes jeho pravnuka Zajda bin al-Ḥasan bin ‘Alī. Kmen byl v oblasti historické Sýrie znám od 12. století, ke známým osobnostem patřil místodržící ‘Akky Zāhir al-‘Umar (†1775). Mezi další vlivné místní elity se řadil klan al-Hindāwī z ‘Adžlūnu.

Chronickým problémem bylo, že většina kočovných kmenů se věnovala banditismu a loupežným přeпадům usedlého zemědělského obyvatelstva. Osmanská správa se snažila tomu čelit usazením čerkeských a čečenských muslimů, jejichž bojovnost a vojenské zkušenosti měly odstrašovat beduínské nájezdníky. K tomu měla sloužit i Hidžázská dráha (*Hicaz Demiryolu*) z Damašku do Medíny, jejíž stavba byla zahájena v květnu 1900 a dokončena v září 1908.

3 FORMOVÁNÍ ZAJORDÁNSKÉHO EMIRÁTU V LETECH 1921-1924

Podle Všeobecného syrského kongresu (*Al-mu’tamar as-sūrī al-‘āmm*) z 20. června 1919 bylo území na východním břehu Jordánu vyhlášeno nedělitelnou součástí Sýrie pod správou emíra Fajšala (1885–1933) z rodu Hāšimovců, potomků Proroka Muḥammada (Gombár 2007, s. 66–72; Chūrī 1988, s. 26). Území na jih od al-Balqy bylo původně svěřeno pod vojenskou správu šarīfovského důstojníka iráckého původu Dža’fara al-‘Askarīho (1885–1936). Koncem roku 1919 zde byla v rámci Fajšalovy správy zřízena provincie (*liwá’*) al-Balqā’, s administrativním centrem v as-Salṭu, zahrnující lokality Mādabā a ‘Ammān. Sever (Irbid a ‘Adžlūn) byl součástí provincie Ḥawrān s hlavním městem Dar‘ā. Na jihu se nacházela provincie al-Karak, která zahrnuje také část Hidžázu až k Tabūku. Podle druhého Všeobecného syrského kongresu z 8. března 1920 toto území nadále zůstávalo součástí Fajšalova Syrského arabského království, definovaného jako „přirozená Sýrie“ (*Súrijá aṭ-ṭabī’ija*). Zároveň se v Damašku konal Všeobecný irácký kongres, jehož účastníci proklamovali úplnou nezávislost Iráku v „přirozených hranicích“ a nabídli irácký trůn Fajšalovu staršímu bratrovi emíru ‘Abdallāhovi (1882–1951). Ten se pak v dubnu 1920 vypravil do

---

³ K významným osobnostem loajální hāšimovské dynastie Madžālī patřili premiér Hazzā’ al-Madžālī, maršál Ḥābis al-Madžālī, prezident Jordánské univerzity ‘Abd as-Salām al-Madžālī a předseda senátu Sajjid ‘Abd al-Hādī al-Madžālī.

Káhiry, kde tuto nabídku konzultoval s britským vysokým komisařem maršálem lordem Edmundem Allenbym (1861–1936). Nesetkal se však s podporou, neboť Irák spadal pod přímou indickou koloniální vládu. Bylo mu proto doporučeno, aby se vrátil do Mekky (Sorby 2013, s. 177–178).

Na konferenci v San Remu 20. dubna 1920 bylo území východně od řeky Jordán přiznáno Velké Británii jako součást mandátu nad Palestinou (*Mandate for Palestine*). Britové však nezpochybnili Fajšalovu svrchovanost nad Zajordánií. Nicméně o správu těchto území nikdo nejevil zájem. Po francouzské intervenci v Sýrii král Fajšal v červenci 1920 uprchl přes Dar'ú do Haify a odtud do Londýna. Mnoho jeho příznivců poté hledalo útočiště v neklidném Zajordánii. V době, když Britové zřizovali mandátní správu v Jeruzalémě, ještě ani nebyly stanoveny přesné hranice s francouzským mandátem v Sýrii. Sir Herbert Louis Samuel (1870–1963), od 1. července 1920 britský vysoký komisař pro Palestinu, vyslal z Jeruzaléma do Zajordánii šest britských důstojníků, aby pomohli zorganizovat lokální správu (Abu Nowar 1989, s. 25). Byly vytvořeny tři autonomní „vlády“: na severu vláda 'Adžlūnu (hlavní město Irbid), v centrální oblasti vláda as-Salt, na jihu vláda Moábu (hlavní město al-Karak), kde působil britský poradce major sir Alec Seath Kirkbride (1897–1978). Mimo města panoval chaos, cesty a usedlosti byly přepadány beduínskými kočovníky. Oblast 'Aqaby a Ma'ānu zůstávala v této době součástí Hidžázkého království.

Za této situace se začal důrazně angažovat emír 'Abdallāh bin al-Ḥusajn z rodu Hāšimovců, přímý potomek Proroka Muḥammada v 38. generaci (Gombár 2004, s. 33–37). Jeho otcem byl mekkánský šaríf al-Ḥusajn II. bin 'Alī al-Hāšimī (1854–1931), matkou otcova sestřenice 'Abdīja bint 'Abdallāh (†1886). Emír 'Abdallāh se narodil v únoru 1882 v Mekce, mládí strávil v Istanbulu, kde získal vzdělání a politické kontakty. Byl považován za nejbystřejšího a nejobratnějšího ze synů mekkánského šerífa, zároveň byl nesmírně ctižádnostivý. V roce 1904 se oženil se svou sestřenicí Mušbāh bint Nāšir (1854–1931), s níž měl syna emíra Ṭalāla a dvě dcery. S dalšími dvěma manželkami měl dalšího syna emíra Nā'ifa a dvě dcery. Emír 'Abdallāh byl v letech 1909–1914 poslancem osmanského parlamentu za Mekku. V únoru a dubnu 1914 v Káhiře tajně vedl rozhovory s britským generálním konzulem lordem Kitchenerem (1850–1916), které položily základy kontaktů Hāšimovců s Brity. Následná jednání vedla v letech 1916–1918 k vypuknutí arabského povstání, jež se jako „velká arabská revoluce“ stalo jedním z pilířů legitimacy jordánské monarchie (Gombár 1999, s. 383–388). V době povstání byl emír 'Abdallāh velitelem „Arabské východní armády“, jeho vztahy s legendárním plukovníkem Thomasem Edwardem Lawrencem (1888–1935) však dobré nebyly. Zastával funkci ministra zahraničí Hidžázkého království a vedl vojenské výpravy proti Sa'ūdovcům. Když se situace v Hidžázu komplikovala stále častějšími útoky Sa'ūdovců, rozhodl se jít svou vlastní cestou.

Dne 21. listopadu 1920 emír ‘Abdallāh přijel se 2000 muži do hraničního pouštního města Ma‘ānu vlakem z Medíny. Po příjezdu vyhlásil svůj úmysl obnovit Syrské arabské království, opuštěné jeho bratrem Fajšalem, což by znamenalo střet s Francouzi. Přijímal delegace kmenů i nacionalistických politiků, nicméně stále vyčkával. ‘Abdallāh odjel z Ma‘ānu na sever 27. února 1921, setkal se s Kirkbridem ve stanici al-Qaṭrana a dne 2. března 1921 dorazil do ‘Ammānu, který se stal hlavním městem. Moábská vláda byla mezitím rozpuštěna. Jedním z nemnoha notáblů, kteří v březnu 1921 přivítali příchod emíra ‘Abdallāha do ‘Ammānu, byl Sa‘īd Paša al-Muftī (1898–1989). Byl čerkeského původu, studoval v Damašku a po několik měsíců hostil emíra ve svém domě. Emír ‘Abdallāh, jakož i další jordánští králové, se od roku 1921 opíral o osobní proslulou Čerkeskou osobní gardu s tradičními typickými kavkazskými uniformami.

Patová situace se změnila v únoru 1921 po nástupu sira Winstona Churchilla (1874–1965) do funkce ministra pro kolonie. V nové funkci se zabýval Palestinou a Mezopotámií a vytvořil nové Blízkovýchodní oddělení s plukovníkem Lawrencem jako poradcem pro arabské záležitosti. Ve dnech 12. až 14. března 1921 Churchill svolal do Káhiry konferenci 40 nejvyšších britských koloniálních a mandátních představitelů a arabských politiků, které sám nazval „čtyřicet loupežníků“. Jednání se zúčastnili se svými delegacemi vysocí komisaři lord Edmund Allenby za Egypt, sir Herbert Samuel za Palestinu a sir Percy Zachariah Cox (1864–1937) za Irák. Káhirska konference dospěla k několika důležitým závěrům, které určily základní linii britské politiky v oblasti Blízkého východu na několik desetiletí. Za prvé, početní stavy britských vojenských sil se měly výrazně snížit. Pozemní jednotky měly být staženy a hlavní těžiště mělo být položeno na Královské letectvo (*Royal Air Force, RAF*). Za druhé, měla být vytvořena “hnědá dominia”, což znamenalo kompromis s vládnoucími elitami v arabských zemích. Stabilizačním prvkem na Blízkém východě měl být rod Hāšimovců. Bývalý syrský král Fajšal měl být dosazen na irácký trůn a jeho bratr ‘Abdallāh měl dostat trůn v novém zajordánském státě.

Káhirska konference poté od 24. března pokračovala v Jeruzalémě, kam byl emír ‘Abdallāh pozván. V doprovodu plukovníka Lawrence se 28. března setkal na proslulé „tea party“ s Churchillem a Samuelem. Bylo dosaženo kompromisu, podle něhož emír ‘Abdallāh upustil od útoku na Francouze a zřekl se nároku na irácký trůn. Za to přijal dočasně správu nad územím východně od řeky Jordán, jež zůstane součástí britského mandátu nad Palestinou, s příspěvkem 5000 liber šterlinků měsíčně od britské vlády. Toto území bude vyňato z působnosti Balfourovy deklarace tak, že nebude dovoleno židovské přistěhovalectví, což bylo ošetřeno článkem 25 mandátu nad Palestinou (Hurewitz 1956, s. 111). Dne 1. dubna 1921 byl zřízen nárazníkový Zajordánský emírát (*Imārat Šarq al-Urdunn, Emirate of Transjordan*), v jehož čele stanul emír ‘Abdallāh (Dann 1984; Salibi 1993). Ctižádostivý vládce pouštního

státečku však považoval Zajordánsko za pouhý odrazový můstek k vyšším metám. Jak poznamenal britský ministr zahraničí lord Curzon v září 1921: „*Příliš velký kohout na tak malé smetišť.*“ (Shlaim 2007, s. 18)

Sir Herbert Samuel 18. dubna 1921 navštívil 'Ammān, kde představil britskou politiku vůči Zajordánsku. Emírovým poradcem byl od dubna do listopadu 1921 jmenován Albert Abramson (*1876). Ve funkci ho vystřídal proslulý zpravodajský důstojník arabista Harry St John Bridger Philby (1885–1960), jež dříve sloužil v Bagdádu a na Arabském poloostrově. Snažil se navázat dobré vztahy s emírem skrze společnou zálibu v šachu, doprovázel ho při cestě po Palestině a dokonce uspořádal šachový turnaj, jehož se zúčastnil i Herbert Samuel. Philby zastával funkci poradce do dubna 1924, poté se přesunul do Saúdské Arábie, kde se stal poradcem krále Ibn Sa'ūda (1875–1953).

Emír 'Abdallāh ovšem formálně uznával autoritu svého otce, hidžázkého krále al-Ḥusajna, jakožto “krále arabských (kmenových) území” (*malik ad-dijār al-'arabīja*). Proto svou první vládu z 2. července 1921 nazval “radou poradců” (*madžlis al-mustašārīn*) v čele s “administrativním tajemníkem”, později změnil název na „radu ministrů“ (*madžlis an-nuzzār*) v čele s předsedou (*ra'īs*). V souladu s panarabským principem v radě postupně ve dvacátých letech zasedli v čele vlády politici z řad syrských emigrantů. V čele vlád v letech 1921–1936 nebyl jediný premiér zajordánského původu. Z celkového počtu 65 ministrů 48 pocházelo z Hidžázu, Palestiny, Sýrie, Libanonu a Iráku (Landa 2016, s. 27).

Rašíd 'Alī Ṭalī' (1877–1926) pocházel z libanonského drúzskeho klanu, v osmanské správě působil jako administrátor *sandžaqů*, patřil k zakladatelům nacionalistické strany Istiqlāl a stal se ministrem vnitra Fajšalovy vlády v Damašku. Maḏhar Raslān (1885–1948) pocházel ze Sýrie, byl místodržícím Fajšalovy provincie se sídlem v as-Saltu. Po návratu do Sýrie patřil k předním politikům Národního bloku. Riḏā 'Alī Paša Rikābī (1864–1943), jež pocházel z Damašku, byl generálem osmanské armády a členem důstojnické organizace Slib (*al-'Ahd*). Na počátku první světové války byl penzionován a jmenován damašským starostou. V letech 1918–1920 byl předsedou Fajšalovy vlády a 8. března 1920 prohlásil Fajšala syrským králem. Po francouzské okupaci odešel přes Egypt do Mekky, kde se dal do služeb krále al-Ḥusajna, jež ho poslal k emírovi 'Abdallāhovi do 'Ammānu. V roce 1926 odešel ze Zajordánska do Palestiny a po návratu do Damašku neúspěšně kandidoval na syrského prezidenta. As-Sajjid Ḥasan Chālid Abú al-Hudā (1871–1936) pocházel z významné syrské rodiny potomků Proroka Muḥammada, jeho otec Abú al-Hudā as-Sajjādī (Ebū'l-Hüda es-Sayyadī, 1849–1909) byl šejchem mocného súfijského řádu *Rifā'ija* a za osmanského sultána Abdülhamida II. zastával nejvyšší duchovní funkci v Osmanské říši (*šjach al-islām*). Další příbuzní rovněž působili jako vysoce postavení duchovní v různých částech říše. Ḥasan Chālid žil v Istanbulu ve službách sultána, po

jeho svržení v dubnu 1909 emigroval přes Paříž do Egypta. Po válce se připojil k emírovi Fajšalovi v Sýrii a po francouzské okupaci se uchýlil do Zajordánska. Zvláštní pozici v zajordánské politické elitě zaujímal loajální Šajch Mīthāq Paša bin Fājiz (1885–1967), náčelník kmene Banū Šachr, jenž se stal největším latifundistou v zemi.

Státoprávní uspořádání Zajordánska bylo dořešeno v souvislosti s palestinským mandátem, schváleným definitivně 24. července 1922 (Hurewitz 1956, s. 107–111). Emír ʿAbdallāh s předsedou vlády ar-Rikābīm v říjnu 1922 odcestoval do Londýna k jednání s britskou vládou. V prosinci 1922 si obě strany vyměnily návrhy smlouvy. Dne 24. května 1923 bylo při návštěvě sira Herberta Samuela v ʿAmmānu Zajordánsko formálně uznáno jako nezávislý stát v rámci britského mandátu nad Palestinou. V rámci mandátní správy podléhalo britskému vysokému komisaři v Jeruzalémě (Sorby 2013, s. 185–187). Hidžázský král al-Ḥusajn byl nezávislostí Zajordánska velmi pobouřen, což dal ostentativně najevo při setkání se svým synem v lednu 1924 v ʿAqabě. Největší rozruch vyvolalo, když v ʿAbdallāhově zimmím táboře se v lokalitě aš-Šūma 5. března 1924 prohlásil chalífou. Reagoval tak na zrušení instituce chalífátu tureckým prezidentem Atatürkem (*Al-wathāʿiq al-hāšimīya* 1996, s. 130–146). Emír ʿAbdallāh využil této příležitosti a přesvědčil svého otce, aby odstoupil oblast ʿAqaby a Maʿānu Zajordánsku. Král al-Ḥusajn se po abdikaci na hidžázský trůn v říjnu 1924 a exilu na Kypru rozhodl odejít do ʿAmmānu, kde zemřel 4. června 1931. Byl pochován v Jeruzalémě.

Zpočátku přátelské vztahy emíra ʿAbdallāha s Philbym se postupně zhoršily. V dubnu 1924 byl novým britským rezidentem v Zajordánsku jmenován podplukovník Henry Fortman Cox (1886–1962), bývalý guvernér palestinského Nābulusu. Po svém příchodu zreorganizoval vládu, zavedl přísnou hospodářskou kontrolu a daňový systém, do Londýna poslal velmi kritickou zprávu a odmítal emírovy pokusy o sblížení. V létě 1924 podnikl emír ʿAbdallāh pouť do Mekky. Po návratu dostal od britské vlády naléhavou výzvu, aby zajistil přísný dohled nad financemi, vyhostil osoby podněcující pohraniční nepokoje, vyňal místní ozbrojence z pravomoci kmenů, uzavřel dohodu se Sýrií o vydávání zločinců a vytvořil ústavní vládu. Měl tak ukončit „patriarchální despotismus“. Vláda 21. srpna 1924 vydala prohlášení, v němž se podřizovala požadavku vyhostit osobnosti nepřátelské vůči francouzské mandátní správě v Sýrii (Sorby 2013, s. 189–191).

4 ZAJORDÁNSKÝ EMIRÁT V LETECH 1924–1941

Zajordánská státnost vyžadovala definici hranic nového státu. Hranice s Palestinou a Irákem nečinily problém, byť pouštní linie byla vytyčena až roku 1932. Severní hranice byla upravena ve Francouzsko-britské úmluvě z 23. prosince 1920, vytyčené byly v letech 1931–1932. Odstoupení ʿAqaby a Maʿānu, provedené

hidžázkým králem al-Ḥusajnem, se stalo po dobytí Hidžázu saúdským vládcem v prosinci 1925 problematickým. Dohoda v al-Haddě z 2. listopadu 1925 stanovila východní hranici se saúdským státem, podle níž bylo Sa‘ūdům odstoupeno údolí Wādī as-Sirḥān tradičně považované za součást historické Sýrie (*Bilād aš-Šām*). Spor byl uzavřen v Britsko-saúdské smlouvě uzavřené v Džiddě 20. května 1927 (Hurewitz 1956, s. 149–150).

Dne 20. února 1928 byly vztahy s Brity upevněny Britsko-zajordánskou smlouvou, podepsanou v Jeruzalémě britským vysokým komisařem a zajordánským předsedou vlády (Hurewitz 1956, s. 156–159). Smlouva umožňovala britskou kontrolu zahraniční politiky, hospodářství i ozbrojených sil, za což poskytovala Zajordánsku roční finanční podporu. Ta se postupně zvyšovala z průměru 100 tisíc liber šterlinků ročně ve dvacátých letech na 2 milióny liber začátkem čtyřicátých let. Byla zřízena funkce vysokého komisaře pro Zajordánsko (*High Commissioner for Trans-Jordan*), kterou zastával souběžně vysoký komisař pro Palestinu sídlící v Jeruzalémě. Britský poradce v ‘Ammānu se stal „britským residentem“. Henry Cox tuto funkci zastával do března 1939. Funkci rezidenta poté převzal Alec Kirkbride, jenž byl v letech 1922–1927 a 1937–1939 guvernérem v Palestině a v letech 1927–1937 v Zajordánsku působil jako zástupce rezidenta. V roce 1946 byl jmenován do diplomatické hodnosti ministra a později se stal velvyslancem. Opustil ‘Ammān až po ‘Abdallāhově smrti v roce 1951. V závěru diplomatické kariéry byl do roku 1954 velvyslancem v Libyi. Je autorem dvou svazků pamětí a dalších publikací (*Kirkbride 1971; Kirkbride 1976*).

Dne 16. dubna 1928 byla vyhlášena první ústava, která umožnila vznik 21členné „zákonodárné rady“ (*al-madžlis at-tašrī‘ī*) i „výkonné rady“ (*al-madžlis at-tanfīdhī*). Volby byly nepřímé v souladu s osmanskou praxí. Pouze 14 poslanců bylo volených (9 muslimů, 3 křesťané, 2 Čerkesové), dalších 7 jmenovaných poslanců byli ministři. Prvním předsedou parlamentu byl jmenován předseda vlády Ḥasan Chálid Abū al-Hudá. V praxi však emír ‘Abdallāh zůstal neomezeným vládcem na základě článku 16, podle něhož si ve svých rukou podržel zákonodárnou i výkonnou moc.

Opoziční politici, vůdcové a intelektuálové svolali do ‘Ammānu na 25. červenec 1928 Národní kongres (*Al-mu‘tamar al-waṭanī*), jehož se zúčastnilo 120 delegátů. Kongres odmítl smlouvu i ústavu a přijal Národní chartu (*Al-mīthāq al-waṭanī*). Tento dokument v 11 bodech odmítl britský mandát a vyhlásil Zajordánský emírát v čele s ‘Abdallāhem za svrchovaný nezávislý arabský stát v „přirozených hranicích“ (Churí 1988, s. 77–78). Byl zvolen 26členný výkonný výbor, v jehož čele stál Šajch Ḥusajn aṭ-Ṭarāwina z al-Karaku. Emír v září 1928 reagoval vyhlášením výjimečného stavu. Opoziční aktivity však pokračovaly i nadále. Dokonce emírův nejstarší syn emír Ṭalāl bin ‘Abdallāh (1909–1972) podporoval opozici a byl za to roku 1941 potrestán tím, že byl na pět let vyloučen z následnictví trůnu (Sorby 2013, s. 189–191; Wilson 1987, s. 132).

Od třicátých do padesátých let se do čela vlády dostala nová garnitura politiků převážně palestinského původu. V únoru 1931 usedl do premiérského křesla duchovní ‘Abdallāh Sirādž (1876–1949). Narodil se v Mekce, studoval na Univerzitě al-Azhar a roku 1907 byl jmenován ḥanafitským muftím Mekky. V době arabského povstání byl místopředsedou hidžázské vlády a od října 1924 do listopadu 1925 předsedou vlády. Po saúdské invazi se uchýlil do Zajordánska. Jeho nástupce Ibrāhīm Hāšim (1878–1958) pocházel z Nābulusu. Studoval práva v Istanbulu, působil jako prokurátor v Bejrútu a Damašku, za Fajšalovy vlády přednášel na právnické fakultě. Po odchodu do Zajordánska působil v ministerských funkcích. Premiérem byl celkem šestkrát, byl zavražděn 14. července 1958 v Bagdádu v průběhu irácké revoluce. Tawfīq Abū al-Hudā (1895–1956) se narodil v přístavu ‘Akkā jako člen významné palestinské rodiny.⁴ Studoval práva v Bejrútu a Istanbulu, za války sloužil jako záložní důstojník v Iráku a Halabu, pak působil na právnické fakultě v Damašku. Po nastolení francouzského mandátu se v roce 1922 přesunul do Zajordánska, kde zastával funkce v oblasti financí a hospodářství. Od roku 1928 byl členem vlády. Samīr ar-Rifā‘ī (1901–1965) byl rovněž palestinského původu, narodil se v Šafadu. Studoval na Americké univerzitě v Bejrútu, od roku 1924 působil v zajordánské státní správě. V roce 1941 se stal ministrem vnitra a v říjnu 1944 byl jmenován předsedou vlády. ‘Abdallāhův dávný přítel Sa‘īd Paša al-Muftī, Zajordánec čerkeského původu, sloužil od roku 1929 v ministerských funkcích. Premiérem se stal poprvé v dubnu 1950.

Emír ‘Abdallāh usiloval o větší pravomoci, a proto se v létě 1934 vypravil do Londýna, kde hodlal britskou vládu přesvědčit o změně spojenecké smlouvy z roku 1928. Britové souhlasili s rozšířením zajordánských pravomocí v oblasti finanční a celní a zároveň emír mohl jmenovat konzulární zástupce do sousedních arabských států. V této době se emírovi podařilo získat podporu kmenových náčelníků a městských elit. Zklidnila se bezpečnostní situace, kmenoví náčelníci dostávali státní půdu a příslušníci kmenů se na ní začali usazovat. Byla vytvořena Beduínská kontrolní rada (*Bedouin Control Board*), která převzala pravomoc kmenových soudů v otázkách „krve a cti“. V důsledku těchto opatření, jakož i posílení Arabské legie, od roku 1933 ustaly loupeživé nájezdy beduínů na usdlé obyvatelstvo.

5 ARABSKÁ LEGIE

Závažným vnitropolitickým problémem Zajordánska byla otázka bezpečnosti před loupeživými nájezdy beduínských kmenů. Osmanská vláda po roce 1878 usadila nedaleko ‘Ammānu čerkeské a čečenské uprchlíky z carského Ruska, kteří měli bojové zkušenosti ze severního Kavkazu. Britové po převzetí kontroly nad Zajordáním v říjnu

---

⁴ Tawfīq Abū al-Hudā a bývalý premiér As-Sajjid Hasan Chālid Abū al-Hudā nebyli v žádném příbuzenském vztahu.

1920 vytvořili jednotku o síle 150 mužů, nazvanou *Reserve Mobile Force*, se sídlem v lokalitě az-Zarqā založené roku 1902 čečenskými migranty. Velitelem byl jmenován Frederick Gerard Peake (1886–1970), jenž byl povýšen z kapitána na podplukovníka. V souvislosti s obranou proti nájezdům wahhábovských bojovníků (*ichwān*) z Arabského poloostrova se jednotka rozrostla na 1000 mužů nábořem veteránů z arabského povstání. Potřeba budování moderní armády se projevila při povstání kmene ‘Adwān v oblasti al-Balqā, které vypuklo v srpnu 1923. Šajch Sulṭān al-‘Adwān 16. září vytáhl s kmenovými bojovníky do ‘Ammānu. Po střetu, kdy na straně povstalců zahynulo 86 lidí, vůdcové povstání uprchli do oblasti Džabal Drúz v Sýrii. Po všeobecné amnestii z března 1924 se uprchlí povstalci mohli vrátit. Potřeba disponovat vlastní vojenskou silou vedla 22. října 1923 ke zřízení dobrovolnické Arabské legie (*Al-fajlaq al-‘arabī, Al-džajš al-‘arabī, Arab Legion*), vyzbrojené ukořistěnými německými puškami (Glubb 1976). Této jednotce velel až do roku 1939 Frederick G. Peake, jenž byl povýšen do hodnosti generálmajora.

Z Arabské legie byla 1. dubna 1926 vyčleněna Zajordánská pohraniční jednotka (*Transjordan Frontier Force, Quwat ḥudūd Šarq al-Urdunn*) o síle 3 jízdních eskadron o 120 mužích a pěší jednotky. Zpočátku se jednalo o původně palestinské četnictvo (*ad-dark*) pod britským velením. Později byla jednotka rozšířena o súdánskou eskadronu na velbloudech, jež pak byla v roce 1930 přebudována na mechanizovanou jednotku. Velitelem Zajordánské pohraniční jednotky se sídlem v centrální Palestině byl do roku 1928 podplukovník Frederick William Bewsher (1886–1950). Emír ‘Abdallāh byl čestným plukovníkem. Úkolem jednotky byla především vnitrostátní ochrana komunikací a východní hranice se Saúdskou Arábií. V roce 1930 měla 980 mužů. Početní stav vlastní Arabské legie, která byla pojata jako klasická armáda, byl snižen na 900 mužů.

V roce 1930 do Zajordánska přijel major John Bagot Glubb (1897–1986), jenž byl jmenován zástupcem velitele Arabské legie. V únoru 1931 zformoval v rámci Arabské legie beduínskou Pouštní jednotku (*Quwwat al-bādija, Desert Force*), která nahradila Zajordánskou pohraniční jednotku v pouštní oblasti a zároveň měla efektivněji zasahovat proti loupežným výpravám kočovníků. Glubb měl od roku 1920 zkušenosti s tradičními zvyklostmi kmenů z Iráku, a proto do své jednotky získal samotné beduíny, aby sami hlídali poušť a ukončili loupeživé nájezdy. Pouštní jednotka měla zpočátku jen 150 mužů, v roce 1939 čítala 350 beduíňů ve třech jízdních eskadronách. V roce 1940 byla přebudována na mechanizovaný pouštní pluk vybavený obrněnými vozidly, moderní výzbrojí a vysílačkami.

Proslulý generál Glubb Pasha, přezdívaný *Abú ḥunajk* („muž s malou čelistí“) podle zranění v první světové válce, 21. března 1939 převzal velení nad celou Arabskou legií o síle 1600 mužů (Lunt 1984; Alon 2007, s. 84–109). Jeho zástupcem byl generál libyjského původu ‘Abd al-Qādir Paša al-Džundī. Po vypuknutí druhé

světové války byl na základě zákona ze 17. ledna 1935 vyhlášen výjimečný stav, v němž rozhodující pravomoci měl velitel Arabské legie Glubb. Arabská legie byla přeměněna v nejdisciplinovanější bojovou jednotku na Blízkém východě o síle 7500 důstojníků a vojáků. Mechanizovaný pouštní pluk byl rozšířen na obrněnou brigádu o síle 3000 mužů.

V květnu 1941 Arabská legie pomohla Britům potlačit povstání “*zlatého čtvorce*” v Iráku, zatímco irácký regent emír ‘Abd al-Ilāh (1913–1958) a politik Nūrī as-Sa‘īd (1888–1958) našli v ‘Ammānu útočiště. Pro potlačení iráckého povstání byla zformována *Iraqforce*, jež zahrnovala 10. indickou pěší divizi, pozemní síly irácké základny RAF al-Ḥabbānija a *Habforce* (*Habbaniya Force*). Ta se členila na samostatnou údernou jednotku *Kingcol* a na hlavní síly. Jednotka *Kingcol*, již velel brigádní generál James Joseph Kingstone (1882–1966), vyrazila z Haify 11. května 1941 a 14. května dorazila do pevnosti ar-Ruṭba v irácké poušti. Zatímco Zajordánská pohraniční jednotka se odmítla zúčastnit iráckého tažení a byla odzbrojena, tři mechanizované eskadrony Arabské legie o síle 400 mužů postupovaly ze Zajordánska jako předvoj před jednotkou *Kingcol*. Glubb Pasha bojové aktivity Arabské legie úzce koordinoval s generálem Kingstonem. Britsko-irácká válka skončila 31. května 1941 (Gombár, Pecha 2013, s. 432–434).

Arabská legie rovněž v červnu a červenci 1941 pomáhala při obsazení Sýrie a Libanonu britskými, francouzskými a zajordánskými jednotkami (*Operace Exporter*) (Abu Nowar 2001, s. 83–109). Tažení v severní Sýrii bylo provedeno formací *Iraqforce*, jež sestávala z 10. indické pěší divize, 17. indické pěší brigády, a *Habforce*, v jejímž rámci působil mechanizovaný pluk Arabské legie. *Habforce* operovala v centrální Sýrii. Arabská legie se zúčastnila zejména bitvy o Palmyru 1. července 1941, kam společně s dalšími britskými jednotkami postoupila přes poušť z irácké hraniční lokality ar-Ruṭba. Syrsko-libanonské tažení bylo ukončeno příměřím ze 14. července 1941.

6 PROJEKT VELKÉ SÝRIE

Emír ‘Abdallāh byl nesmírně ctižádostivý a jeho ambice nikdy nebyly ukojeny. Maličkový Zajordánský emírát mu byl těsný. Až do roku 1933 doufal v opětné dobytí Hidžázu a neúspěšně se angažoval rovněž v palestinské otázce. Zároveň nikdy nepřestal usilovat o syrský trůn v Damašku. Na emíra ‘Abdallāha se orientovali syrští rojalisté v čele s exilovým politikem dr. ‘Abd ar-Rahmānem aš-Šahbandarem (1880–1940), jenž po porážce syrského povstání v roce 1927 uprchl do Zajordánska.

Emír ‘Abdallāh očekával, že bude za své loajální postoje a vojenskou pomoc Britům v Iráku a Sýrii patřičně oceněn. Britský ministr zahraničí sir Anthony Eden (1897–1977) již 6. května 1941 deklaroval „plnou“ podporu snahám Arabů o sjednocení. Toto stanovisko ještě zopakoval 29. května 1941. Na základě tohoto

signálu byly vypracovány dva hāšimovské projekty. Zajordánský emír ʿAbdallāh dne 1. července 1941 přišel s „Projektem Velké Sýrie“ (*Mušrūʿ Sūrijā al-kubrā*). Plán předpokládal „obnovu“ Velké Sýrie spojením Sýrie, Libanonu, Palestiny a Zajordánska pod vládou dynastie zajordánských Hāšimovců (Chūrī 1988, s. 106–107; *Al-wathāʿiq al-hāšimīya* 1994). Tento plán se však na arabské politické scéně nesetkal s úspěchem. S protiprojektem vystoupil irácký premiér Nūrī as-Saʿīd, jenž v prosinci 1942 v Káhiře předložil britskému ministru-rezidentovi na Blízkém východě Richardu Caseyovi (1890–1976) ve formě „Modré knihy“ plán „Úrodného půlměsíce“ (*al-hilāl al-chaṣīb*), jenž předpokládal sjednocení Velké Sýrie a Iráku pod hegemonií iráckých Hāšimovců (*Dokumenty* 1963, s. 53–54).

Proti iráckému plánu se postavily zejména dvě skupiny politiků. První tábor představovala většina syrské a libanonské politické reprezentace, která požadovala úplnou národní nezávislost. Druhý tábor tvořili tradiční protivníci Hāšimovců, jimiž byly Egypt a Saúdská Arábie. Egyptský předseda vlády Muṣṭafā an-Naḥḥās Paša (1879–1965) přišel s kompromisním návrhem, podle něhož mělo jít o symbolické sjednocení v rámci volného sdružení států. Když se ukazovalo, že ani ʿAmmān a Bagdád nebyly schopny svá stanoviska ujednotit, Britové začali podporovat egyptský projekt. Na základě britského doporučení an-Naḥḥās Paša vyvinul značné diplomatické úsilí, aby přiměl představitele ostatních států přijmout egyptský návrh. V červenci a srpnu 1943 jednal v Káhiře s iráckým premiérem Nūrī as-Saʿīdem, poté pokračoval v jednání se zajordánským premiérem, se zmocněncem saúdského krále, jakož i se syrským a libanonským předsedou vlády. Ve dnech 25. září až 7. října 1944 se v Alexandrii konala přípravná konference arabské jednoty, na níž byly dohodnuty základní rysy panarabské organizace formulované v Alexandrijském protokolu. Dne 22. března 1945 se v Káhiře sešla ustavující konference Ligy arabských států, již se zúčastnilo sedm nezávislých arabských států: Egypt, Irák, Zajordánsko, Saúdská Arábie, Sýrie, Libanon a Jemen. Charta Ligy arabských států stanovila, že Liga se skládá „z nezávislých arabských států, signatářů Charty,“ při zachování jejich svrchovanosti a územní celistvosti, respektování formy vlády existující v členských zemích a nepodnikání akcí směřujících ke změně této formy. Usnesení Ligy budou závazná jen pro ty státy, které s nimi vysloví souhlas. Přílohou Charty bylo usnesení o Palestině a o spolupráci s arabskými zeměmi, které nejsou členskými státy Ligy.

7 NEZÁVISLOST ZAJORDÁNSKA 1946

Zajordánsko zůstalo během druhé světové války pevnou oporou Velké Británie. Emír ʿAbdallāh očekával, že bude za své loajální postoje patřičně odměněn. Jeho snahy získat syrský trůn se však ukázaly liché, a proto se musel spokojit se skromnější alternativou – nezávislostí svého státu. Velká Británie, jež podpořila

zrušení mandátu v Sýrii a Libanonu, si nemohla dovolit prodlužovat mandát v případě svého věrného spojence.

Koncem února 1946 byl emír ʿAbdallāh pozván k rozhovorům do Londýna. Při jednání s ministrem zahraničí Ernestem Bevinem (1881–1951) se neúspěšně pokusil ještě jednou získat britskou podporu pro projekt Velké Sýrie. Výsledkem jednání bylo uzavření nové britsko-zajordánské smlouvy dne 22. března 1946. Tím byl formálně ukončen britský mandát v Zajordánsku, poskytnuta úplná nezávislost a ʿAbdallāh se mohl těšit královskému titulu. Zvláštní dodatek smlouvy stanovil, že Britové budou podporovat Arabskou legii výměnou za možnost používat vojenská zařízení. Zajordánsko tak zůstávalo finančně i vojensky závislé na Velké Británii. Společnost národů na svém posledním zasedání 18. dubna 1946 uznala nezávislost Zajordánska. Dne 22. května 1946 parlament schválil změnu titulu ʿAbdallāha z emíra na krále a názvu státu na Zajordánské hāšimovské království. Dne 28. listopadu 1947 byla přijata nová ústava. Spojené státy však nový stát uznaly až v červnu 1948, měsíc po vzniku státu Izrael. Sovětský svaz blokoval vstup Jordánska do OSN až do roku 1955 (Gombár 2004, s. 133–158; Salibi 1993; Robins 2004).

V arabském světě zůstával král ʿAbdallāh rovněž v hluboké izolaci. I po druhé světové válce nepřestával usilovat o syrský trůn. Prohlašoval, že syrskou „slabost“ před údajnou ruskou hrozbou lze překonat sjednocením Sýrie s Jordánskem. Zavedl nový svátek, připomínající 8. březen 1920, kdy se jeho bratr Fajšal stal syrským králem, a zdůrazňoval, že on sám je logickým dědicem syrského trůnu v důsledku seniorátu v Hāšimovské dynastii. V srpnu 1947 dokonce svolal Všeobecný syrský kongres. Narazil však opět na ostrou odmítavou reakci, v jejímž čele stál syrský prezident Šukrī al-Quwwatī (1891–1967) a saúdský král Ibn Saʿūd. Po neúspěchu v syrské otázce zajordánský král ʿAbdallāh zaměřil svou pozornost na palestinskou otázku.

8 KRÁL ʿABDALLĀH A PALESTINSKÁ OTÁZKA

Politické i hospodářské vazby Zajordánska na Palestinu byly silné. Když byla v roce 1927 zavedena palestinská libra, aby nahradila tureckou libru, byla tato měna rozšířena i na Zajordánsko. ʿAbdallāhův skromný dvůr v paláci Raghadān v ʿAmmānu, postavený v roce 1926, hostil palestinské představitele. V roce 1920 emír zajistil Ḥādzdžovi Amīnu al-Ḥusajnīmu (1897–1974) milost u britského vysokého komisaře Herberta Samuela. Později se však jeruzalémský velký *muftí* stal zarytým nepřítelem ʿAbdallāha. Zajordánský emír si naproti tomu dobře rozuměl s palestinským konkurenčním klanem an-Našāšībī. Rovněž palestinský nacionalista ʿAwnī ʿAbd al-Hādī (1889–1970) byl osobním přítelem emíra ʿAbdallāha.

Role emíra ʿAbdallāha v palestinské otázce však ve třicátých letech zůstávala marginální. Podporoval plán na rozdělení Palestiny v souladu s Peelovou zprávou (*The*

Peel Report) ze 7. července 1937 s nadějí, že by mohl získat vliv v arabské části Palestiny. Mezi arabskými politiky však zůstal osamocený. Přesto jako jediný arabský politik přijal Bílou knihu (*White Paper*) o Palestině ze 17. května 1939, která vycházela vstříc arabským požadavkům.

Palestinská otázka byla otevřena v únoru 1947 britským rozhodnutím o ukončení mandátu nad Palestinou a předání odpovědnosti OSN. Velká Británie 2. dubna 1947 požádala o svolání zvláštního zasedání Rady bezpečnosti OSN. Dne 29. listopadu 1947 Valné shromáždění OSN odhlasovalo rezoluci č. 181/II o rozdělení Palestiny a ukončení britského mandátu (*Dokumenty* 1963, s. 96–112). Předpokládalo se rozdělení do dvou států, arabského a židovského. Arabský stát měl zahrnovat západní Galileu s městy 'Akka a Nazaret (*an-Nāṣira*), západní břeh Jordánu až k Bi'r as-Saba' (Beerševa), pobřežní pruh od Ašdūdu (Ašdod) ke Ghazze a po egyptskou hranici. K židovskému státu měly patřit města Haifa a Tel Aviv, východní Galilea, úrodné pobřeží a většina Negevské pouště. Mezinárodní zóna měla být zřízena v Jeruzalémě a Betlémě. Následovala neoficiální občanská válka v Palestině v období mezi rezolucí OSN a ukončením britského mandátu dne 14. května 1948.

Král 'Abdallāh začal vyvíjet iniciativu v palestinské otázce po neúspěchu projektu Velké Sýrie. V létě 1947 do 'Ammānu pozval představitele Zvláštního výboru OSN pro Palestinu (*UNSCOP, United Nations Special Committee on Palestine*). Udržoval kontakty s představiteli sionistického hnutí, v listopadu 1947 se sešel s Goldou Meirovou (Mayersonovou, 1898–1978). Palestinský Nejvyšší arabský výbor (*Al-haj'a al-'arabīja al-'uljā*) v čele s jeruzalémským velkým *muftím* Hādždžem Amīnem al-Ḥusajnīm se stavěl proti jordánské intervenci v palestinské otázce. Naproti tomu Velká Británie a Spojené státy počítaly s tím, že král 'Abdallāh převezme kontrolu nad arabským státem na území rozdělené Palestiny a tak se případné boje sníží na minimum. Britský ministr zahraničí Ernest Bevin takové řešení navrhl jordánskému ministru zahraničí Tawfīqu Abū al-Hudā v únoru 1948 v Londýně. Masakr ve vesnici Dajr Jāsīn z 9. dubna 1948 posílil 'Abdallāhovo odhodlání použít Arabskou legii, neboť legitimizoval jordánský vojenský zásah (*Al-wathā'iq al-hāšimīja* 1995a). Při dalším tajném setkání krále s Goldou Meirovou v 'Ammānu 11. května 1948 bylo dohodnuto, že Arabská legie a irácké jednotky nebudou útočit na území židovského státu a budou operovat pouze na deklarovaném území „arabského státu“.

Dne 15. května 1948 vypukla první arabsko-izraelská válka. Měla tři fáze: 1. Arabská ofenzíva od 15. května do 11. června 1948 ukončená prvním příměřím. 2. Desetidenní izraelská protiofenzíva od 9. do 18. července 1948, po níž následovalo druhé příměří. 3. Závěrečná fáze na egyptské frontě mezi 15. říjnem 1948 a 7. lednem 1949 uzavřená příměřím na ostrově Rhodos (do 20. července 1949).

Král ʿAbdallāh formálně převzal velení arabských armád, egyptské jednotky na jižní frontě a syrské jednotky na severní frontě se mu však odmítly podříditi. Arabská legie společně s iráckými jednotkami operovala na centrální frontě. Z celkového počtu 6000 mužů byl vyčleněn vojenský kontingent o síle 4500 mužů sestávající ze čtyř pluků rozdělených do dvou brigád. Dne 9. února 1948 byla rozpuštěna Zajordánská pohraniční jednotka o síle 3000 mužů a její mužstvo začleněno do Arabské legie. Generál Glubb byl vrchním velitelem legie, polní velení 15. května 1948 převzal brigádní generál Norman Oliver Lash (1908–1960). K prvním střetům s židovskými bojovníky však došlo již v období neoficiální občanské války.

Po zahájení arabsko-izraelské války Arabská legie přes Allenbyho most vstoupila na území Palestiny. 1. brigáda postupovala na Nābulus, zatímco 2. brigáda směřovala k Rāmallāhu. Arabská legie se výrazně angažovala v bitvě o strategickou lokalitu Latrun (*al-Laṭrūn*), která ležela na jediné silnici z Tel Avivu do Jeruzaléma. Bitva o Latrun proběhla ve dnech 25. května až 18. července. Zde proslul podplukovník (později maršál) Ḥābis al-Madžālī (1914–2001), jemuž se podařilo pozici udržet. Al-Madžālī vstoupil do Arabské legie v roce 1932 a jako první arabský důstojník velel pluku. K důstojníkům Arabské legie od roku 1942 patřil major ʿAbdallāh at-Tall (1918–1973), jenž pocházel z klanu Tall z Irbidu. V březnu 1948 se stal velitelem 6. pluku Arabské legie v Jerichu. V rámci neoficiální občanské války vedl počátkem května útoky na židovské osady. Dne 17. května dostal od krále ʿAbdallāha rozkaz, aby obsadil jeruzalémské Staré město. Arabská legie se tudíž soustředila na dobytí Jeruzaléma, jenž se měl stát hlavním městem budoucí Velké Sýrie (Sorby 2005, s. 79). Město bylo obklíčeno a zasaženo těžkým dělostřeleckým ostřelováním. Židovská část Starého města padla 28. května a byla vydrancována. Izraelské obránce západního Nového města zachránilo první příměří z 11. června. ʿAbdallāh at-Tall byl králem povýšen na podplukovníka a stal se vojenským guvernérem Jeruzaléma. Poté vedl jednání s izraelským velitelem západního Jeruzaléma Davidem Shaltielem (1903–1969) o vytyčení demarkační linie.

V červnu a červenci král ʿAbdallāh vyvinul diplomatickou iniciativu návštěvou Káhiry, Rijádu a Bagdádu, avšak žádnou konkrétní pomoc nezískal. Naopak pod tlakem americké diplomacie se Britové rozhodli stáhnout britské důstojníky z Arabské legie. V rámci desetidenní izraelské protiofenzivy generál Glubb stáhl jednotky Arabské legie z měst Lydda (arab. *al-Ludd*, hebr. *Lod*) a Ramla (*ar-Ramla*). Arabské legii se nicméně podařilo udržet kontrolu nad historickou částí starého Jeruzaléma a nad Západním břehem Jordánu, přičemž využila stažení egyptských jednotek z Hebronu (*al-Chalíl*) a Betléma (*Bajt Laḥm*), aby tato města sama obsadila. ʿAbdallāh at-Tall 30. listopadu podepsal s novým izraelským vojenským velitelem Jeruzaléma plukovníkem Moše Dajanem (1915–1981) dohodu o příměří ve městě. Izraelský politik Elijahu Sason (1902–1978), narozený v Damašku, poté vyzval krále

ʿAbdallāha, aby navázal na rozhovory s Goldou Meirovou a jednal o celkovém příměří. Následovalo několik utajených schůzek krále s plukovníkem Dajnem. Dne 3. dubna 1949 na ostrově Rhodos bylo uzavřeno izraelsko-jordánské příměří (Morris, 2002, s. 145–1208; Abu Nowar 2002).

Od září 1948 se vzájemné vztahy na arabské straně zhoršovaly. Dne 23. září 1948 přívrženci klanu al-Ḥusajnī v Ghazze vytvořili celopalestinskou vládu (*Ḥukūmat ʿumūm Filasṭīn*) a svolali Celopalestinskou národní radu (*Al-madžlis al-waṭanī li-ʿumūm Filasṭīn*). Král ʿAbdallāh odmítl uznat celopalestinskou vládu a na 1. prosinec 1948 svolal na konferenci v Jerichu (*Muʿtamar Arṭhā*) představitele palestinských notáblů z území okupovaných zajordánskou armádou. Ti se vyslovili pro sjednocení palestinských území se Zajordánskem a uznali ʿAbdallāha za svého krále. Při ʿAbdallāhově návštěvě Londýna v prosinci 1949 Britové podpořili jeho snahu o připojení palestinských území okupovaných Arabskou legií k Jordánsku. Od listopadu 1949 do března 1950 jordánský král tajně vyjednával rovněž s izraelskými představiteli o otázce Jeruzaléma. Plukovník ʿAbdallāh at-Tall již v červnu 1949 rezignoval na funkci guvernéra Jeruzaléma a odešel do Sýrie, kde od března 1949 proběhly tři vojenské převraty, jichž se stal obdivovatelem. V lednu 1950 se plukovník at-Tall přesunul do Káhiry a v březnu 1950 zveřejnil v egyptském tisku podrobnosti o ʿAbdallāhových izraelských kontaktech.

Dne 11. dubna 1950 se konaly parlamentní volby, jichž se zúčastnili také Palestinci ze Západního břehu. Nový parlament 23. dubna 1950 schválil sjednocení Zajordánska a východní Palestiny a následně král ʿAbdallāh oficiálně vyhlásil vznik Jordánského ḥāšimovského království (*Al-mamalaka al-urdunnīja al-ḥāšimīja*). Nové Jordánsko tak mělo téměř 1,5 miliónu obyvatel, z nichž bylo 476 000 Zajordánců, 433 000 palestinských usedlíků ze Západního břehu a 518 488 palestinských uprchlíků (květen 1949). Počet obyvatel ʿAmmānu prudce vzrostl z 50 000 (počátek 1948) na 120 000 (říjen 1950) (Wilson 1987, s. 190–191). Všichni Palestinci žijící na území Jordánska automaticky získali jordánské občanství. Jordánsko zároveň nabídlo občanství všem dalším Palestincům, kteří si to budou přát. Řada Palestinců se v následném období podílela na vládě i správě Jordánska (*Al-wathāʿiq al-ḥāšimīja* 1995b).

Mnozí Palestinci se však stavěli negativně k iniciativám jordánského krále. ʿAbdallāhovi v jejich očích velmi přitížilo, když vešly ve známost jeho kontakty s židovskými představiteli. Jordánsko-izraelská jednání přesto pokračovala na jaře 1951. To se stalo jordánskému králi osudným. Král ʿAbdallāh byl zavražděn v pátek 20. července 1951 před vchodem do mešity al-Aqṣā v Jeruzalémě. Doprovázel ho jeho vnuk emír a pozdější král al-Ḥusajn bin Ṭalāl (1935–1999). Pachatelem byl 21letý Palestinec Muṣṭafā Šukrī ʿAšī, který krále zastřelil jedinou ranou do hlavy. Vrah byl na místě zabit Jordánskou královou gardou. Plukovník ʿAbdallāh at-Tall byl

v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti za údajnou účast na spiknutí proti králi. V roce 1967 byl plně amnestován a pracoval ve státní správě. Zemřel v rodném Irbidu.

8 ZÁVĚR

Území východně od řeky Jordán, jež před první světovou válkou prozkoumal český arabista Alois Musil, zdánlivě nemělo předpoklady k vytvoření samostatného státního útvaru. Jeho strategická poloha, zpočátku zejména bránící wahhábovské expanzi z Arabského poloostrova, však tuto situaci změnila. Příležitosti se chopil hāšimovský emír ʿAbdallāh, druhorozený syn mekkánského šarīfa al-Ḥusajna II., a za britské podpory budoval Zajordánský emírát jako základnu pro své další ambice vyjádřené v neúspěšném projektu Velké Sýrie. Při formování jordánské státnosti sehrála významnou roli Arabská legie, jež se stala nejkvalitnějším arabským vojenským útvarem a svůj potenciál prokázala v britsko-irácké válce a při syrsko-libanonském tažení v roce 1941. Zajordánský emír dovedl z této angažovanosti na straně Britů vytěžit politický kapitál, získat formální nezávislost a královský titul. Kontroverzní angažovanost krále ʿAbdallāha v palestinské otázce, která vyvrcholila v dubnu 1950 anexí Západního břehu řeky Jordán a východního Jeruzaléma, vedla ke vzniku Jordánského hāšimovského království. Přestože se dlouho netěšil z plodů svého politického úsilí, vytvořil předpoklady pro rozvoj jordánské státnosti za velmi dlouhé vlády svého vnuka krále Ḥusajna I. v letech 1952–1999. Jordánsko z roku 1999 bylo stabilním a vcelku prosperujícím arabským státem, jež si uchoval trvalé místo na mapě Blízkého východu.

REFERENCES:

1. ABU NOWAR, M. (1989): *The History of the Hashemite Kingdom of Jordan. I: The Creation and Development of Transjordan 1920–1929*. Oxford: Middle East Centre, St Antony's College, 1989.
2. ABU NOWAR, M. (2001): *The History of the Hashemite Kingdom of Jordan. III: The Struggle for Independence 1939–1947*. Ithaca, 2001
3. ABU NOWAR, M. (2002): *The History of the Hashemite Kingdom of Jordan. IV: The Jordanian-Israeli War 1948–1951*. Itahca, 2002.
4. ABU NOWAR, M. (2006): *The History of the Hashemite Kingdom of Jordan. II: The Development of Trans-Jordan 1929–1939*. Itahca, 2006.
5. ALON, Y. (2007): *The Making of Jordan. Tribes, Colonialism and the Modern State*. London: I. B. Tauris, 2007.
6. Al-wathāʾiq al-hāšimīja (1994): *Awrāq ʿAbdilāh bin al-Ḥusajn. III. Sūrijā al-kubrā wa al-ittiḥād al-ʿarabī* (The Hashemite Archives: Papers of King Abdullah. III. Greater Syria and Arab Union). ʿAmmān, 1994.

7. Al-wathā'iq al-hāšimīja (1995a): *Awrāq 'Abdilāáh bin al-Ḥusajn. V. Filasṭīn (1367h./1948m.)* (The Hashemite Archives: Papers of King Abdullah. V. Palestine 1948). 'Ammān, 1995.
8. Al-wathā'iq al-hāšimīja (1995b): *Awrāq 'Abdilāáh bin al-Ḥusajn. VI. Al-idāra al-urdunnīja fī Filasṭīn 1948m.–1951m.* (The Hashemite Archives: Papers of King Abdullah. VI. Jordanian Administration in Palestine 1948–1951). 'Ammān, 1995.
9. Al-wathā'iq al-hāšimīja (1996): *Awrāq 'Abdilāáh bin al-Ḥusajn. VII. al-Ḥusajn bin 'Alī wa al-baj'a bi-l-chilāfa* (The Hashemite Archives: Papers of King Abdullah. VII. King Hussein the First and the Khalifate). 'Ammān, 1996.
10. DANN, U. (1984): *Studies in the History of Transjordan, 1920–1949*. Boulder: Westview Press, 1984.
11. *Dokumenty k otázce Blížkého a Středního východu* (1963). Praha: MZV, 1963.
12. GLUBB, Sir J. B. (1976): *The Story of the Arab Legion*. London: Da Capo Press, 1976.
13. GOMBÁR, E. (1999): *Moderní dějiny islámských zemí*. Praha: Karolinum, 1999.
14. GOMBÁR, E. (2004): *Kmeny a klany v arabské politice*. Praha: Karolinum, 2004.
15. GOMBÁR, E. (2007): Sýrie za vlády emíra Fajsala v letech 1918–1920. In: *Historický obzor*, 2007, 18, s. 66–72.
16. GOMBÁR, E., PECHA, L. (2013): *Dějiny Iráku*. Praha: Nakladatelství LN, 2013.
17. HUREWITZ, J. C. (1956), *Diplomacy in the Near and Middle East. Volume II: A Documentary Record 1914–1956*. Princeton: Van Nostrand, 1956.
18. CHŪRĪ, J. (ed.) (1988): *Mašārī' al-waḥda al-'arabīja 1913–1987: wathā'iq* (Projekty arabské jednoty 1913–1987: dokumenty). Bajrūt: Markaz dirāsāt al-waḥda al-'arabīja, 1988.
19. KIRKBRIDE, A. S. (1971): *An Awakening: The Arab Campaign 1917–1918*. London: University Press of Arabia, 1971.
20. KIRKBRIDE, A. S. (1976): *From the Wings: Amman Memoirs, 1947–1951*. London: Routledge, 1976.
21. LANDA, R. G. (2016): *Istorija Jordanii XX vek*. Moskva: Nauka, 2016.
22. LUNT, J. (1984): *Glubb Pasha: A Biography*. London: W. Morrow, 1984.
23. MORRIS, B. (2002): *The Road to Jerusalem. Glubb Pasha, Palestine and the Jews*. London: I. B. Tauris, 2002.
24. RAWĀBIDA, 'Abd ar-Ra'ūf ar- (2010): *Mu'džim al-'ašā'ir al-urdunnīja* (Slovník jordánských kmenů). 'Ammān: Dār aš-šurūq, 2010.
25. ROBINS, Ph (2004): *A History of Jordan*. Cambridge: Cambridge UP, 2004.

26. SALIBI, K. (1993): *The Modern History of Jordan*. London: I. B. Tauris, 1993.
27. SHLAIM, A. (2008): *Lion of Jordan. The Life of King Hussein in War and Peace*. London: Allen Lane, 2007.
28. SORBY, K. R. (2005): *Arabský východ (1945–1958)*. Bratislava: VEDA, 2005.
29. SORBY, K. R. (2013): *Arabský východ (1918–1945)*. Bratislava: VEDA, 2013.
30. VATIKIOTIS, P. J. (1967): *Politics and the Military in Jordan: A Study of the Arab Legion, 1921–1957*. London: Rotledge, 1967.
31. WĀ'ILĪ, 'Abd al-Hakīm al- (2003): *Mawsū'at qabā'il al-'Arab* (Encyklopedie arabských kmenů) 1–6. 'Ammān: Dār Usāma, 2003.
32. WILSON, M. C. (1987): *King Abdullah, Britain and the Making of Jordan*. Cambridge: Canbridge UP, 1987.